

“Mühim Bir Şey”

Süleyman BULUT*

Konuya nereden başlayayım, nasıl bir giriş yapayım diye düşünürken okuduğumda çok şaşırdığım bir yazı geldi aklıma...

Bir sahaftan aldığım *Aile* dergisinin, 1951 tarihli Kış sayısındaki “Mühim Bir Şey” başlıklı o yazı!

Dönemin önemli gazeteci, yazar ve dergi yöneticilerinden biri olan Şevket Rado, o yıl gittiği Amerika’da, kendisini en çok şaşırtan şeyin ne olduğunu, “Mühim Bir Şey” başlığı altında okuyucularıyla paylaşıyordu.

O yazısında, diyor ki Şevket Rado: “Amerika’ya yaptığım seyahatte beni en çok hayrete düşüren şey (...) Amerikalıların çocuklara verdikleri ehemmiyete şaşıp kaldım. Henüz insan olmamış, binaenaleyh üzerinde durmaya pek fazla lüzum görülmemeyen bir mahluk, bir insan yavrusu telakki ettiğimiz çocuk orada “en mühim varlık” sayılıyor.

Newyork’da çocukların oynamasına tahsis edildikleri için otomobil geçmesi yasak olan caddeler vardır. Dört yol ağızlarındaki o cehennemi seyriüsefer ortasında elinde çocuk olan bir kadın görünür görünmez her vasıta olduğu yerde duruyor ve polis her işini bırakıp onların yardımına koşuyor.

(...) Bunlardan daha mühimmi, belki en mühim olanı aile içinde çocuğa gösterilen itibardır. Çocuk evde her şeyden evvel “adam” telakki edilmekte ve kendisine yapılacak bir hizmet hususunda bile, eğer derdini anlatacak çağa gelmişse mutlaka fikri sorulmaktadır, onun sorduğu suallere de yine mutlaka son derece ciddi ve mantıki cevaplar verilmektedir. Öyle ki ilkokul ikinci sınıfındaki bir çocukla kendisinin alâkadar olduğu her mesele hakkında, bir büyük adammış gibi, konuşabilirsiniz.”

Rado’nun 1951 yılında yazdığı bu yazıyı okurken çok şaşıtım söylemiştim. Benim şaşkınlığım, Amerikalıların çocuğa verdiği öneme değil; dönemin önde gelen bir gazeteci ve yazarının bu işe şaşmasınaydı.

Biraz üzerine düşünüp, yazıya yeniden bir göz atınca şaşırmama şaştım bu sefer... Öyle ya, şimdi durum çok mu farklıydı sanki?

Şöyle düşünelim: Rado’yu, o yıllarda şaşkınlığa düşüren nedir?

“Henüz insan olmamış, binaenaleyh üzerinde durmaya pek fazla lüzum görülmemeyen bir mahluk, bir insan yavrusu telakki ettiğimiz...” çocukların adam yerine konması!

1951’den 2014’e... Bunca yıl sonra bile, toplum olarak çocuğa bakış açımızda bir değişiklik oldu mu dersiniz?

* Çocuk kitabı yazarı.

Elbette iyileşmeler oldu; “Mühim Bir Şey”in farkına varmalar oldu; çocukların haklarından söz edilir oldu... Az şey değildir; ne küçümsemek isterim ne de haksızlık etmek... Ama toplumumuzun çoğunluğunun, çocukla ilişki kurma tarzında, bakış açısında önemli bir değişiklik olmadığı da bir gerçek.

Çoğunluk, “çocuğu insan yerine koymayı” şaşkınlıkla karşılıyor hâlâ.

Çocuğu seviyoruz, yemiyor yediriyoruz, giymiyor giydiriyoruz, elimizden geleni ardımıza koymuyoruz, koruyup kolluyoruz; ama “insan yerine koymaya” gelince... İşte orada ikilem içindeyiz.

İki yüzlülük de ediyoruz çoğu kere... Devlet de, toplum da, aile de... İşimize geldiğinde “Kocaman adam oldun!” diyoruz; işimize gelmediğinde, “sen daha çocuksun!”

Dünya ise... geç, “çocuğu insan yerine koymayı”, bunu yasal güvenceye kavuşturmanın peşinde; onu görüyoruz.

Haklarıyla Dünyaya Gelen Çocuğa Doğru...

Çocuk haklarının tarihi elbette daha gerilere gider ama çocuk haklarına yasal güvence sağlanmasının tarihine kısa bir göz atarsak şunu görürüz...

Bu hakların yasal bir güvenceye kavuşturulması gerektiğinden ilk söz eden Belçikalı hukukçu Jules de Jeune, bunu söylediğinde tarih 1894’tür.

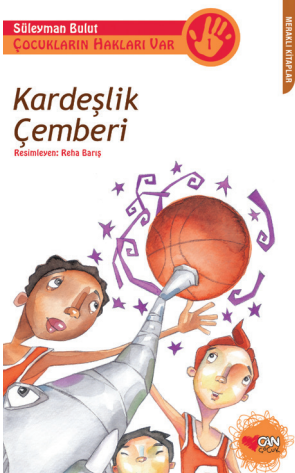
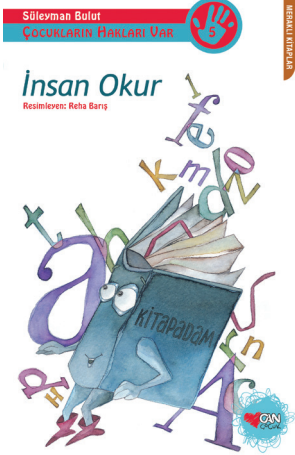
Araya 1. Dünya Savaşı girince bu haklı istek, fikir olarak kalmanın ötesine geçemez. Savaşta çocukların yaşadığı acılar o zamanki adıyla *Milletler Cemiyeti*’ni (*Birleşmiş Milletler*’in çekirdeği sayılır) harekete geçirir. 1924 yılında Cenevre’de yaptığı toplantıda *Milletler Cemiyeti*, bu fikri canlandırarak *Çocuk Hakları Bildirgesi*’ni yayımlar. 5 maddelik bu *Bildirge*’yi Türkiye de kabul eder; Gazi Mustafa Kemal imzasıyla.

Çok geçmez aradan; en büyük acıları yine çocukların çektiği yeni bir dünya savaşıyla karşı karşıya kalır insanlık. Bu savaş sonrasında barış ortamının devam ettirilmesi amacıyla kurulan *Birleşmiş Milletler*, 1959’da, toplumların değişen, dönüşen koşullarını da dikkate alarak çocuk haklarını yeniden ele alır; çocuğun hayatını devam ettirmesini, korunmasını temel alan 10 maddelik *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi*’ni yayımlar. Her çocuğun ırk, din, cinsiyet, etnik köken, sınıf, yaş farklılıklarına bakılmaksızın çocuk haklarına sahip olduğunu ilan eder; her devletin çocuğa bu yasal haklarını sağlaması gerektiğine vurgu yapar.

İnsanın haklarıyla doğduğunun kabul edilmesi gibi, çocuğun da haklarıyla doğduğu kabul edilmiş olur.

Türkiye, bu yeni bildirgeyle pek ilgilenmez. İmza da atmaz.

Ama dünya ve toplumlar öyle hızlı değişip dönüşmektedir ki, Birleşmiş Milletler, çocuk hakları kavramını 1989 yılında yeniden ele alır; yeni bir bakış açısıyla daha ayrıntılı bir şekilde düzenler; hakları, devletlere ve toplumlara ödev ve sorumluluklarını hatırlatan bir *Sözleşme*’ye dönüştürür.

Yeni oluşturulan 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, daha önce hiç söz konusu edilmemiş haklara yer verir. 12 ve 13. maddeler söz gelimi, çocuğa yepyeni bir gözle bakmaktadır:

“Birleşmiş Milletler Sözleşmesi,

Madde 12:

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanurlar (...).

Madde 13:

1. Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın, yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir (...).

Çocuğu “insan yerine koyma”nın maddeleridir bunlar.

Sözleşme, bu maddelerle çocuğun toplumsallaşma, bireyselleşerek toplumsallaşma sürecinde koruyup kollayıcı olmanın yanı sıra, özgürleştirici bir tarzın altını çizmektedir.

Oysa, bizim kültürümüzde, “su küçüğün, söz büyüğüdür!”

Büyüklerin yanında çocuklar konuşamaz, saygısızlıktır, ayıptır.

Nasreddin Hoca’mız, eline testi verip su doldurması için çeşmeye göndereceği çocuğa önce bir tokat atar... Çocukla ilişki kurma biçiminin ne yazık ki yaygın tarzıdır bu. Dayak cennetten çıkmazdır.

Çocukla büyüğün ilişkisi, büyükten küçüğe doğru, tek yanlı, buyurgan, dayatmacıdır. Ona söz düşmez... Çocuktur o!

Çocukları çok severiz ama onu “insan yerine koyarak” (ne diyordu Rado? “Henüz insan olmamış, binnaenaleyh üzerinde durmaya pek fazla lüzum görülmeyen bir mahluk...”) yetişmesinin üstüne düşünmeyiz pek. Öyle düşünenlere, öyle davrananlara da şaşarız. Rado’nun çok iyi ifade ettiği gibi.

**Sihirli
Çaydanlık**
Resimci: Rella Barı

Çocukla ilişkiyi, onu “*insan yerine koyarak*” kurmak, onun nasıl büyüyeceğinin nasıl toplumsallaşacağıнын yolunu açmaktır aslında.

Toplumsallaşma için bizim, güzel bir deyimimiz var: “*İnsan içine çıkmak*” deriz ama insan içine çıkması için ne-redeyse ömrümüzü adadığımız çocuklarımızla, onları “*insan yerine koyarak*” ilişki kurmaktan kaçınıyoruz.

Bu ilişki kültürünün değişmesinde evet aileye, topluma, devlete önemli sorumluluklar düşüyor... Yazarlarımıza düş-müyor mu peki?

Aman, yanlış anlamamak ya da anlaşılmamak kaydıyla!

Yazarlarımızın dünyaya ve yazma eylemlerine bakışla-rında, evrensel düzeyde bir çocuk hakları bilinci, elbette daha belirgin olmalı... Ama bundan kastettiğim, bu konuda didak-tik, ders verici, parmak sallayıcı çalışmalar üretilmesi değil.

Bu tür didaktik metinler, okuyucu çocukla demokratik ilişki kurmaz, kuramaz. Okurken, çocuğa düşünce üretmesi, tavır geliştirmesi için en küçük bir alan bırakmaz çünkü. Büyüklerin çocuklarla şimdi kurdukları ve eleştirdiğimiz ilişki tarzında yukarı-dan, buyurgan, dayatmacı ve tek yanlı bir ilişki kurar okuyucuyla.

Geçmiş ve bugünkü örneklerden biliyor ve görüyoruz ki, böyle şeylerin üretilmesi, üretilmemesinden daha zararlıdır. Yazılanlarda çocuk hakları bilinci, bakış açısı olsun ama yazılan her şeyden önce, edebî değeriyle öykü, edebî değeriyle masal, şiir, roman olsun. Öykü, masal, şiir, roman... edebî değeri yoksa; başka bir değer üretemez; hep aklımızda bulunması gereken bir nokta bu.

Bardağın Dolu Tarafı...

İyi de, bardağın dolu tarafında hiç mi bir şey yok?!

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni, ülkemizin (çekinceler koymasına rağmen) imzalamış olması; TBMM onayından sonra, 1995’te *Resmî Gazete*’de yayımla-narak *Sözleşme*’nin yürürlüğe girmesi, çocuk hakları konusunun toplumun gündeminde az veya çok bir yer bulması; bu konuda yazıyor, konuşuyor, tartışıyor olmamız; varlığı-nı çocuğa, çocuk haklarına adayan kurumların ortaya çıkmış olması; çocuk haklarının okullarda ders olarak okutulmaya başlanması... Hiç kuşkusuz sevindirici gelişmelerdir mutlaka. Yeterli olmadığını yazmama ise gerek yok sanırım.

Sözün özü şu, sonuç olarak: Varolan kültürel iklimin, çocuğun “temel yararı”ndan, “yüksek yararı”ndan yana değişmesi için daha çok yazmamız, daha çok konuşmamız, daha çok üretmemiz gerekiyor...

Henüz çok cılız olan çocuk hakları edebiyatını zenginleştirmek için...

Elbette, “*söz küçüğün...*” diye başlayarak!